

๔. จตุกกนิปาต¹

๑. พราหมณธมมยาคสูตร

[๑๐๐] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

อหมสมิ ภิกฺขเว พราหมณเณ ยาจโยโค สทา ปยตปาณิ² อนฺติเมเทหโร อนฺตฺตโร
ภิสโก สลลกตฺโต, ตสฺส เม ตฺเมห ปฺตฺตา อโรสา มฺขโต ชาตา ธมฺมชา ธมฺมนิมฺมิตา ธมฺมทายาทา
โน อามิสทายาทา.

เทวมานิ ภิกฺขเว ทานานิ : อามิสทานญจ, ธมฺมทานญจ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสํ ทฺวินฺนํ
ทานานํ, ยทิตฺถํ ธมฺมทานํ.

เทวมเม ภิกฺขเว สํวิภาคา : อามิสสํวิภาโค จ, ธมฺมสํวิภาโค จ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสํ
ทฺวินฺนํ สํวิภาคานํ, ยทิตฺถํ ธมฺมสํวิภาโค.

เทวมเม ภิกฺขเว อนฺุคฺคหา : อามิสานฺุคฺคโห จ, ธมฺมานฺุคฺคโห จ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสํ
ทฺวินฺนํ อนฺุคฺคหานํ, ยทิตฺถํ ธมฺมานฺุคฺคโห.

เทวมเม ภิกฺขเว ยาคา : อามิสยาโค จ, ธมฺมยาโค จ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสํ ทฺวินฺนํ
ยาคานํ, ยทิตฺถํ ธมฺมยาโคติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

โย ธมฺมยาคํ อยซี อมจฺจวี

ตถาคโต สพฺพสฺตฺตานุกมปี³

ตํ ตาทิสํ เทวมนุสฺสเสฏฺฐิ

สฺตฺตา นมสฺสนฺติ ภวสฺส ปารคฺคฺนฺติ.

อยมปี อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ปจฺมํ.

๒. สุลภสูตร

[๑๐๑] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

จตตาริมานิ ภิกฺขเว อปฺปานิ เจว สุลภานิ จ ตานิ จ อนวชฺชานิ. กตมานิ จตตาริ ? ปํสุกฺกํ
ภิกฺขเว จีวรานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, ปิณฺฑิตฺยาโลโป ภิกฺขเว โภชนานํ อปฺปญฺจ
สุลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, รุกฺขมฺมูลํ ภิกฺขเว เสนาสฺนानํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, ปฺปฺติมุตฺตํ
ภิกฺขเว เภสชฺชานํ อปฺปญฺจ สุลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ. อิมานิ โช ภิกฺขเว จตตาริ อปฺปานิ เจว

¹ ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ พระไตรปิฎกบาลี เล่มที่ ๒๕ ฉบับ มจร.

² ฉ.ม. ปยตปาณิ

³ ฉ.ม. สพฺพสฺตฺตานุกมปี

สุลภานี ๑ ตานี ๑ อนุวชฺชานี. ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺเปเน ๑ ตฺถุจฺโหติ สุลภาน ๑ อนุวชฺเชเน ๑,⁴
อิมฺสฺสาหิ⁵ อญฺเจตฺรํ สามญฺเญจฺคนฺติ วทามิตี. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

อนุวชฺเชเน ตฺถุจฺสฺส	อปฺเปเน สุลภาน ๑
น เสนาสนมมารพฺภ	จิวฺรํ ปานโกชนํ
วิฆาโต โหติ จิตฺตสฺส	ทิสาน นปฺปฏิหญฺเจติ
เยปฺสฺส ⁶ ญฺมมา อกฺขาตา	สามญฺเญสฺसानุโลมิกา
อธิคฺคหิตา ตฺถุจฺสฺส	อปฺปมตฺตสฺส ภิกฺขุโนติ. ⁷
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ทฺติยํ.	

๓. อาสวภยสูตร

[๑๐๒] วุตฺตํ เหน้ตํ ภควตา วุตฺตมวหตาติ เม สุตํ :-

ชานโต อหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขโย วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต. กิณฺจ ภิกฺขเว
ชานโต ก็ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ? “อิหํ ทุกฺขนุ”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ,
“อโย ทุกฺขสมฺมุทโย”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ, “อโย ทุกฺขนิโรธो”ติ ภิกฺขเว ชานโต
ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ, “อโย ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺิปปทา”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ
ขโย โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ
อิติ วุจฺจติ :

เสกฺขสฺส สิกฺขมานสฺส	อุชฺฐมคฺคานุสฺสาริโน
ขยสฺมี ปจฺมํ ญาณํ	ตโต อญฺเญา อนนฺตฺรา. ⁸
ตโต อญฺเญา วิมุตฺตสฺส	วิมุตฺติญาณมุตฺตมํ
อุปฺปชฺชติ ขเย ญาณํ	ซีณา สโยชนา อิติ.
น เตววิหํ กุสึเตน	พาเลนฺนมวิชานตา
นิพฺพานํ อธิคฺนฺตพฺพํ	สพฺพคนฺถปโมจฺนนฺติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ตฺติยํ.	

⁴ ส.อ. กตฺถจि นตฺถิ

⁵ ฉ.ม. อิทมสฺสาหิ

⁶ ฉ.ม. เยจฺสฺส

⁷ ส. กตฺถจิ สิกฺขโต

⁸ ก. อนนฺตฺรา

๔. สมณพราหมณสูตร

[๑๐๓] วุตต์ เหตุ ภาควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เย เกจิ^๙ ภิกฺขเว สมณา วา พราหมณา วา “อิทํ ทุภฺชนํ”ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนํ”ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนิโรโธ”ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนิโรธ-คามินี ปฏฺฐิพา”ติ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ. น เม เต ภิกฺขเว สมณา วา พราหมณา วา สมณेषु วา สมณสมมตา, พราหมณेषु วา พราหมณสมมตา, น จ ปเนเต อายสมฺนโต สามญฺยตถํ วา พรหมญฺยตถํ วา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกฺตวา อฺปฺสฺมปฺชช วิหรนฺติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พราหมณา วา “อิทํ ทุภฺชนํ”ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนํ”ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนิโรโธ”ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ, “อัยํ ทุภฺชนิโรธคามินี ปฏฺฐิพา”ติ ยถาภูตํ ปชานนฺติ. เต จ โข เม ภิกฺขเว สมณา วา พราหมณา วา สมณेषุ เจว สมณสมมตา, พราหมณेषุ จ พราหมณสมมตา, เต จ ปนายสมฺนโต สามญฺยตถญฺจ พรหมญฺยตถญฺจ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกฺตวา อฺปฺสฺมปฺชช วิหรนฺตีติ. เอตมตถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

เย ทุภฺชนํ นปฺปชานนฺติ	อโถ ทุภฺชนสฺส สมภาวํ
ยตถ จ สพฺพโส ทุภฺชนํ	อเสสํ อฺปฺรชฺชตฺติ
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ	ทุภฺชนฺปฺสฺมคามินํ.
เจโตวิมฺุตติหีนา เต	อโถ ปญฺญาวิมฺุตติยา
อภพฺพา เต อนุตฺทริยาย	เต เว ชาตฺติชฺรูปคา.
เย จ ทุภฺชนํ ปชานนฺติ	อโถ ทุภฺชนสฺส สมภาวํ
ยตถ จ สพฺพโส ทุภฺชนํ	อเสสํ อฺปฺรชฺชตฺติ
ตญฺจ มคฺคํ ปชานนฺติ	ทุภฺชนฺปฺสฺมคามินํ.
เจโตวิมฺุตติสมฺปนฺนา	อโถ ปญฺญาวิมฺุตติยา
ภพฺพา เต อนุตฺทริยาย	น เต ชาตฺติชฺรูปคาติ.
อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. จตฺตถํ.	

๕. สีสสมฺปนฺนสูตร

[๑๐๔] วุตต์ เหตุ ภาควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสสมฺปนฺนา สมาธิสมฺปนฺนา ปญฺญาสมฺปนฺนา วิมฺุตติสมฺปนฺนา วิมฺุตติญาณทสฺสนสมฺปนฺนา โอบาทกา วิญฺญาปกา สนฺทสฺสกา สมาทปกา สมฺุตเตชกา สมฺปหํสกา อลํ สมกฺขาทาโร สทฺธมฺมสฺส ทสฺสนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณํ พหุการํ^{๑๐} วทามิ, สวณมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณํ พหุการํ วทามิ, อฺปฺสงกมณมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณํ พหุการํ

^๙ อ.ม. เย หิ เกจิ

^{๑๐} อ.ม. พหุการํ. เอวมฺปริปิ

วทามิ, ปยิรุปาสนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุปการิ วทามิ, อนุสฺสติมฺปหํ¹¹ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการิ วทามิ, อนุปพพชฺชมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการิ วทามิ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถารูเป ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสวโต ภชโต ปยิรุปาสนโต อปริပ္ฺปิโรปิ สीलฺกขณฺโณ ภาวนาปาริပ္ฺปรี คจฺจติ, อปริပ္ฺปิโรปิ สมาริภิกฺขณฺโณ ภาวนาปาริပ္ฺปรี คจฺจติ, อปริပ္ฺปิโรปิ ปณฺณวากขณฺโณ ภาวนาปาริပ္ฺปรี คจฺจติ, อปริပ္ฺปิโรปิ วิมุตฺติภิกฺขณฺโณ ภาวนาปาริပ္ฺปรี คจฺจติ, อปริပ္ฺปิโรปิ วิมุตฺติธรรมาทสฺสนภิกฺขณฺโณ ภาวนาปาริပ္ฺปรี คจฺจติ. เอวรูปา จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ “สตุถฺวาริ”ติปิ วุจฺจนฺติ, “สตุถฺวาทา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “รณฺณชฺหา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ตมฺโนทฺทา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “อาโลกกรฺรา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “โองาสกรฺรา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ปชฺุชฺชิตกรฺรา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ปภงฺกรฺรา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “อุกฺกาธกรฺรา”ติปิ¹² วุจฺจนฺติ, “อริยา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “จกฺขุมนฺโต”ติปิ วุจฺจนฺตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเตตํ อิติ วุจฺจติ :

ปาโมชฺชภกรณญฺจานํ	เอตํ โหติ วิชานตํ
ยทิทํ ภาวิตตฺตทานํ	อริยานํ ฐมฺมชรีวินํ.
เต ชฺชิตยนฺติ สทฺธมฺมํ	ภาสยนฺติ ปภงฺกรฺรา
อาโลกกรณฺวา ชรีรา	จกฺขุมนฺโต รณฺณชฺหา.
เยสํ เว สาสนํ สุตฺวา	สมมทญฺญาย ปณฺชิตา
ชาติภิกฺขยมภินฺนญฺญาย	นาคจฺจนฺติ ปุณฺพภวณฺติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ปญฺจมํ.	

๖. ตณฺหุปฺปาทสฺสุต

[๑๐๕] วุตฺตํ เหตุํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

จตฺตาริเม ภิกฺขเว ตณฺหุปฺปาทา, ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ. กตเม จตฺตาริ ? จีวรเหตุ วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, ปิณฺนชฺปาตเหตุ วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, เสนาสนเหตุ วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, อิติภวภวเหตุ วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ. อิเม ชฺช ภิกฺขเว จตฺตาริ ตณฺหุปฺปาทา, ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเตตํ อิติ วุจฺจติ :

ตณฺหาทฺติโย ปุริโส	ทิมฺมทฺธาน สํสริ
อิตฺถภวญฺญตฺตาทา	สํสริ นาทิวตฺตติ.
เอตมาทินวํ ญตฺวา	ตณฺหํ ทฺกฺขสฺส สมภวํ
วีตฺตโณห อนาทานิ	สโต ภิกฺขุ ปรีพฺพชฺชติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ญฺจจํ.	

¹¹ อ.ม. อนุสฺสรณมฺปหํ

¹² อ.ม. “อุกฺกาธกรฺรา”ติปิ “ปภงฺกรฺรา”ติปิ. อญฺจกถาย “อุกฺกาธกรฺรา”ติปิ ปากฺกฺวา

๗. สพรหมสูตร

[๑๐๖] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

สพรหมกานิ ภิกขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปุตตานํ มาตาปิตโร อชฎมาคาเร ปุชิตา โหนติ. สปุพพเวทตานิ ภิกขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปุตตานํ มาตาปิตโร อชฎมาคาเร ปุชิตา โหนติ. สปุพพา จริยกานิ ภิกขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปุตตานํ มาตาปิตโร อชฎมาคาเร ปุชิตา โหนติ. สาหุเนยยกานิ ภิกขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปุตตานํ มาตาปิตโร อชฎมาคาเร ปุชิตา โหนติ.

“พรมมา”ติ ภิกขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจัน. “ปุพพเวทตา”ติ ภิกขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจัน. “ปุพพาจริยา”ติ ภิกขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจัน. “อาหุเนยยา”ติ ภิกขเว มาตาปิตูนํ เอตํ อธิวจัน. ตํ กิสฺส เหตุ ? พหุการา ภิกขเว มาตาปิตโร ปุตตานํ อาปาทกา ไปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโรติ. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

พรมมาติ มาตาปิตโร	ปุพพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยยา จ ปุตตานํ	ปชาย อนุกมฺปกา.
ตสฺมา หิ เน นมสฺเสยฺย	สกกฺกเรยฺย จ ปณฺชิตา
อนฺเนน อถ ปาเนน	วตฺถเนน สยเนน จ
อฺจุจฺจาทเนน นฺหาปเนน	ปาทานํ โทวเนน จ.
ตาย นํ ปาริจริยาย	มาตาปิตุสฺส ปณฺชิตา
อิธเว นํ ปสฺสฺสนฺติ	เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.
อยมฺปิ อตฺถิ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. สตฺตมํ.	

๘. พหุการสูตร

[๑๐๗] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

พหุการา¹³ ภิกขเว พุราหมณคหปติกา ตุมหากํ, เย เต¹⁴ ปจฺจุปฏฺฐิตา จีวรปิณฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยฆาสฺสชฺชปริกฺษาเรหิ. ตุมฺเหปิ ภิกขเว พหุการา พุราหมณคหปติกาณํ, ยํ เนสํ ฌมมํ เทเสถ อาทิกฺลยาณํ มชฺฌเมกฺลยาณํ ปริโยसानกฺลยาณํ สาตถํ สพฺยณฺชนํ เกวลปฺริปฺนฺณํ ปฺริสฺสุทฺธํ พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสถ. เอวมิทํ ภิกขเว อญฺญมญฺญํ นิสฺสา ย พุรฺหมจฺริยํ วุสฺสตี โอฆสฺส นิตฺถรณตฺถาย สมฺมาทฺทฺทฺสฺส อนฺตกิริยาयाติ. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

สาคารา อนาคารา ¹⁵ จ	อฺโฆ อญฺโฆญฺญนนิสฺสีตา
อาราธยฺนฺติ สทฺธมฺมํ	โยคกฺกเขมํ อนฺตฺตรํ.
สาคาเรสฺส จ จีวรํ	ปจฺจยํ สยนาสนํ

¹³ ส.อ. พหุการา. เอวมฺปริปี

¹⁴ อ.ม. โว

¹⁵ อ.ม. อนคารา

อนาคารา ปฏิจันติ	ปริสฺสยวิโนหนํ.
สุคตํ ¹⁶ ปน นิสฺสาย	คหฺภูจฺจา ชฺรเมสิโน
สทฺทหํนา อรหตํ	อริยปญฺญา ย ฌายิโน.
อิธ ฌมมํ จริตฺวาน	มคฺคํ สุคตฺคามินํ
นนฺทิโน เทวโลกสฺมี	โมทฺหนฺติ กามกามิโนติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. อญฺจมํ.	

๙. กุหสูตต

[๑๐๘] วุตฺตํ เหนฺตํ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เย เกจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคิ อุนฺนพฺวา อสฺมาหิตา. น เม เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ มามกา, อปคตา จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมสฺมา ฌมฺมวินยา, น จ เต อิมสฺมี ฌมฺมวินเย วุฑฺฒิ วิรูฬฺหิ เวปฺพลลํ อापฺชฺชนฺติ. เย จ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิฏฺฐา นิลฺลปา ธีรา อถทฺธา สฺสฺมาหิตา, เต จ โข เม ภิกฺขเว ภิกฺขุ มามกา, อนปคตา จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมสฺมา ฌมฺมวินยา, อิมสฺมี จ เต ฌมฺมวินเย วุฑฺฒิ วิรูฬฺหิ เวปฺพลลํ อापฺชฺชนฺตีติ. เอตมตฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคิ	อุนฺนพฺวา อสฺมาหิตา
น เม เต ฌมฺเม วิรูฬฺหิติ	สฺมมาสมฺพฺพุทฺเทสิเต.
นิฏฺฐา นิลฺลปา ธีรา	อถทฺธา สฺสฺมาหิตา
เต เว ฌมฺเม วิรูฬฺหิติ	สฺมมาสมฺพฺพุทฺเทสิเตติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. นวมํ.	

๑๐. นทีโสตสูตต

[๑๐๙] วุตฺตํ เหนฺตํ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส นทียา โสเตน โอบุเยหฺยเย ปิยรฺูปสฺาตรฺูปเน, ตเมนํ จกฺขฺมา ปุริโส ตีเร จิตฺ ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “กิตฺตจฺาปิ โข ตวํ อมฺโห ปุริส นทียา โสเตน โอบุเยหฺสิ ปิยรฺูปสฺาตรฺูปเน, อตฺถิ เจตฺถ เภจฺจา รหฺโท สฺคฺมิ สฺาวภฺภู สคฺโห สรกฺขโส, ยํ ตวํ อมฺโห ปุริส รหฺทํ ปาปฺุณฺิตฺวา มรณํ วา นิคฺจฺจสิ มรณมตฺตํ วา ทฺุขนฺ”ติ. อถ โข โส ภิกฺขเว ปุริโส ตสฺส ปุริสสฺส สทฺทํ สฺตฺวา หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ ปปฏิโสตํ วายเมยฺย. อฺุปมา โข เม อยํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย. อยญฺเจเวตฺถ อตฺถิ :

“นทียา โสเตนา”ติ¹⁷ โข ภิกฺขเว ตณฺหาเยตํ อธิวจฺนํ.

¹⁶ ส.ม. ปุคฺคลํ

¹⁷ อ.ม. “นทียา โสโต”ติ

“ปิยรูปสาตรูปเนา”¹⁸ ไช ภิภษเว ฌนเนตฺ อชฌตติگانํ อายตนาณํ อธิวจนํ.

“เหมฐา รหโท”¹⁹ ไช ภิภษเว ปณจณนํ โอรหมภาคิยานํ สโยชนานํ อธิวจนํ.

“อุมิภยน”¹⁹ ไช ภิภษเว โภถุปายาสสเสตํ อธิวจนํ.

“สาวภูฏ”²⁰ ไช ภิภษเว ปณจณเนตํ กามคฺณานํ อธิวจนํ.

“สคโห สรภุสโส”²¹ ไช ภิภษเว มาตุคามสเสตํ อธิวจนํ.

“ปฏิโสตน”²² ไช ภิภษเว เนภษมมสเสตํ อธิวจนํ.

“หตเถหิ จ ปาเทหิ จ วายาโม”²³ ไช ภิภษเว วิริยารมภสเสตํ อธิวจนํ.

“จภษมาปริโส ตีเร จิต”²⁴ ไช ภิภษเว ตถาคตสเสตํ อธิวจนํ อรหโต สมมาสมพุทฺธสสาตี.

เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

สหาลี ทุกฺเขน ชเหยย กามะ

โยคกฺเขมํ อายตี ปตฺถยาโน

สมมปฺปชาโน สุวิมุตฺตจิตฺโต

วิมุตฺติยา ผสฺสเย ตตฺถ ตตฺถ.

ส เวทคฺ วุสิตพฺรหมจฺริโย

โลกนฺตคฺ ปารคโตติ วุจฺจตีติ.

อยมฺปิ อตฺถอ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนติ. ทสมํ.

๑๑. จรสุตฺต

[๑๑๐] วุตฺตํ เหน้ ภควตา วุตฺตมรหตาตี เม สุตํ :-

จรวโต เจปี ภิภษเว ภิภษุโน อฺปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก
วา, ตณฺเจ ภิภษเว ภิภษุ อธิวาเสตี นปฺปชฺหติ น วิโนเทตี น พฺยนฺตีกโรตี²³ น อนภาวํ คเมตี. จรมฺปิ
ภิภษเว ภิภษุ เอวํภูโต อนาตาปี อนนตฺตปฺปี²⁴ สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หีนวิริโยตี วุจฺจติ.

¹⁸ จ.ม. “ปิยรูป สาตรูปเนา”ติ

¹⁹ สยา. “อุมิ”ติ

²⁰ จ.ม. “สาวภูฏ”ติ

²¹ จ.ม. “คหภษโส”ติ

²² จ.ม. “ปฏิโสโต”ติ

²³ ส.อ. พฺยนฺตีกโรตี, น พฺยนฺตีกโรตี. เอวมฺปริปี

²⁴ จ.ม. อนนตฺตาปี. เอวมฺปริปี

จิตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺชติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติ. จิตฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอรํภูโต อนาตาปี อนินฺตตฺตปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หีนวฺริยติ วุจฺจติ.

นินฺนุสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺชติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติ. นินฺนุเนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอรํภูโต อนาตาปี อนินฺตตฺตปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หีนวฺริยติ วุจฺจติ.

สยานสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อธิวาเสติ นปฺปชฺชติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ น อนภาวํ คเมติ. สยานเนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชาคโร เอรํภูโต อนาตาปี อนินฺตตฺตปี สตตํ สมิตํ กุสฺสโต หีนวฺริยติ วุจฺจติ.

จโรเต เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺชติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ. จรมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอรํภูโต อาตาปี โอตตฺตปี²⁵ สตตํ สมิตํ อารทฺธวฺริย ปหิตตฺตติ วุจฺจติ.

จิตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น อธิวาเสติ ปชฺชติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ. จิตฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอรํภูโต อาตาปี โอตตฺตปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวฺริย ปหิตตฺตติ วุจฺจติ.

นินฺนุสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺชติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ. นินฺนุเนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอรํภูโต อาตาปี โอตตฺตปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวฺริย ปหิตตฺตติ วุจฺจติ.

สยานสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วา พฺยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วา, ตถฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นาธิวาเสติ ปชฺชติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ. สยานเนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชาคโร เอรํภูโต อาตาปี โอตตฺตปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวฺริย ปหิตตฺตติ วุจฺจตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถตฺถํ อิติ วุจฺจติ :

จรั วา ยทิ วา ติฏฺฐัง	นินฺนุโน อุทฺวา สยํ
โย วิตกฺกํ วิตกฺเกติ	ปาปกํ เคหนิสฺสตีติ.
กุมมคฺคํ ปฏฺฐิปนฺโน โส	โมหเนยฺเยสุ มุจฺฉิตฺ
อภพฺโพ ตาทิโส ภิกฺขุ	มุฏฺฐัง สมฺโพธิมฺตตฺมํ.
โย จรั วา ยทิ วา ติฏฺฐัง วา	นินฺนุโน อุทฺวา สยํ
วิตกฺกํ สมยิตฺวาน	วิตกฺกุปฺสเม รโต
ภพฺโพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ	มุฏฺฐัง สมฺโพธิมฺตตฺมณฺติ.
อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. เอกาทสฺมํ.	

²⁵ อ.ม. โอตตฺตปี, เอรุมฺปริปิ

๑๒. สมปนฺนสีลสูตร

[๑๑๑] วุตฺตํ เหนฺตํ ภคฺวตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

สมปนฺนสีลา ภิกฺขเว โหนฺ²⁶ สมปนฺนปาติโมกฺขา, ปาติโมกฺขสํวรสํวฺตา วิหฺรธ อจาจาโคจร
สมปนฺนา อณฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวิโน สมาทาย สีกฺขถ สีกฺขาปเทสุ.

สมปนฺนสีลานํ โว ภิกฺขเว ภวตฺ²⁷ สมปนฺนปาติโมกฺขานํ ปาติโมกฺขสํ วรสํวฺตานํ วิหฺรตํ
อจาจาโคจรสมปนฺนานํ อณฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวินํ สมาทาย สีกฺขตํ สีกฺขาปเทสุ, กิมนฺนํ
ภิกฺขเว อุตฺตรํ ีกรณํ.

จฺรโต เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิกฺขมา วิคฺตา โหนฺติ, พฺยาปาโท วิคฺโต โหนฺติ, ถีนมิทฺธํ วิคฺตํ
โหนฺติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคฺตํ โหนฺติ, วิจิกฺจฉา ปหีนํ โหนฺติ, อารทฺธวํ²⁸ โหนฺติ อสฺลลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ
อฺปปมฺมจฺจา,²⁹ ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมานิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ. จฺรปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํภูโต
อาตปปี โอตฺตปปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวํโร ปหิตตฺโตติ วุจฺจติ.

จิตฺตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิกฺขมา วิคฺตา โหนฺติ, พฺยาปาโท วิคฺโต โหนฺติ, ถีนมิทฺธํ วิคฺตํ
โหนฺติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคฺตํ โหนฺติ, วิจิกฺจฉา ปหีนํ โหนฺติ, อารทฺธ โหนฺติ วํโร อสฺลลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ
อฺปปมฺมจฺจา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมานิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ. จิตฺตปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํภูโต อาตปปี
โอตฺตปปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวํโร ปหิตตฺโตติ วุจฺจติ.

นิสินฺนสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิกฺขมา วิคฺตา โหนฺติ, พฺยาปาโท วิคฺโต โหนฺติ, ถีนมิทฺธํ วิคฺตํ
โหนฺติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคฺตํ โหนฺติ, วิจิกฺจฉา ปหีนํ โหนฺติ, อารทฺธํ โหนฺติ วํโร อสฺลลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ
อฺปปมฺมจฺจา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมานิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ. นิสินฺนโนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํภูโต
อาตปปี โอตฺตปปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวํโร ปหิตตฺโตติ วุจฺจติ.

สยานสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อภิกฺขมา วิคฺตา โหนฺติ, พฺยาปาโท วิคฺโต โหนฺติ,
ถีนมิทฺธํ วิคฺตํ โหนฺติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคฺตํ โหนฺติ, วิจิกฺจฉา ปหีนํ โหนฺติ, อารทฺธํ โหนฺติ วํโร อสฺลลีนํ,
อฺปปญฺจิตา สติ อฺปปมฺมจฺจา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมานิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ. สยานโนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
ชาครโร เอวํภูโต อาตปปี โอตฺตปปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวํโร ปหิตตฺโตติ วุจฺจตีติ. เอตมตฺถํ ภคฺวา
อโวจ, ตตฺถเกตํ อิติ วุจฺจติ :

ยตํ จเว ยตํ ติฏฺฐเจ

ยตํ อจฺเจ ยตํ สเย

ยตํ สมฺมิชฺชเย³⁰ ภิกฺขุ

ยตเมนํ ปสฺสโร.

อฺทฺธํ ติริยํ อปาจัน

ยาวตา ชคฺโต คติ

²⁶ อ.ม. วิหฺรธ

²⁷ อ.ม. วิหฺรตํ

²⁸ อ.ม. อารทฺธํ โหนฺติ วํโร

²⁹ อ.ม. ส.อ. อสมฺมจฺจา

³⁰ อ.ม. สมฺมิชฺชเย

สมเวกชิตา จ ฐมมานัน	ชนุธานัน อุตยพพย.
เอว วิหาริมมตาศปี	สนตวุดตี อนุทนต์
เจตสมถสมีจี้	สิทขมมานัน สทา สต
สตัด ปหิตตโตติ	อาหุ ภิกขุ ตถาวินนติ.
อขมปี อตโต ฤตโต ภาควตา อิติ เม สุตนต์.	ทวาทสม.

๑๓. โลกสูต

[๑๑๒] วุดตี เหนต์ ภาควตาวุดตมรหตาคติ เม สุต :-

โลเก ภิกขเว ตถาคเตน อภิสมพุทโธ, โลกสูมา ตถาคโต วิสัฎฺฐโต. โลกสมุทโย ภิกขเว ตถาคเตน อภิสมพุทโธ, โลกสมุทโย ตถาคตสฺส ปหีนอ. โลกนิโรโธ ภิกขเว ตถาคเตน อภิสมพุทโธ, โลกนิโรโธ ตถาคตสฺส สจฺจิกโต. โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา ภิกขเว ตถาคเตน อภิสมพุทธา, โลกนิโรธคามินี ปฏิปทา ตถาคตสฺส ภาวิตา.

ย ภิกขเว สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพรหมกสฺส สสฺสมณพราหมณินยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทิฏฺฐัง สุตํ มุตํ วิญญวตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจฺจิตํ มนสา, ยสมมา ตํ ตถาคเตน อภิสมพุทฺธัง, ตสฺมา ตถาคโต”ติ วุจฺจติ.

ยญจ ภิกขเว รตฺตี ตถาคโต อนุตฺตรัง สมมาสมโพธิ อภิสมพุทฺธมฺติ, ยญจ รตฺตี อนุปาทิสฺสาย นิพพานธาคฺชยา ปรินิพพายติ, ยเมตสฺมี อนุตฺเร ภาสติ ลปติ นิทฺทิสฺติ, สพฺพนตํ ตถาว ไหติ โน อญญถา, ตสฺมา “ตถาคโต”ติ วุจฺจติ.

ยถาวาที ภิกขเว ตถาคโต ตถาการี, ยถาการี ตถาวาที. อิติ ยถาวาที ตถาการี, ยถาการี ตถาวาที, ตสฺมา “ตถาคโต”ติ วุจฺจติ.

สเทวกภิกขเว โลเก สมารเก สพรหมเก สสฺสมณพราหมณินยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อภิกฺขุ อนุภิกฺขุโต อญฺญตตฺถุทโส วสวตฺตี, ตสฺมา “ตถาคโต”ติ วุจฺจตีติ. เอตมตฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

สพฺพโลกํ อภินฺถาย	สพฺพโลเก ยถาคถ
สพฺพโลกวิสัฎฺฐโต	สพฺพโลเก อนุปโย. ³¹
ส เว สพฺพพาริกฺขุ ธีโร	สพฺพคณฺถปฺปโมจโน
มุฏฺฐาสสฺส ปรมมา สนฺติ	นิพพานํ อฏฺโธภยํ.
เอส ชีณาสโว พุทฺโธ	อนินฺโฆ ฉินฺนสํสโย
สพฺพกมฺมกฺขยํ ปตฺโต	วิมฺุตโต อูปธิสฺงฺขเย.
เอส โส ภาควา พุทฺโธ	เอส สีนฺโห อนุตฺตรโร
สเทวกสฺส โลกสฺส	พรหมจกํ ปวตฺตยิ.
อิติ เทวา มนุสฺสา จ	เย พุทฺธัง สรณํ คตา

³¹ ก. อนุปโม. อญฺจกถายํ อนุสโย

สงคมม ตํ นมสนฺติ	มหนตํ วิตสารถํ.
ทนฺโต ทมยตํ เสฏฺโฐ	สนฺโต สมยตํ อีสึ
มุตฺโต โมจยตํ อคฺโค	ติณฺโณ ตารยตํ วโร.
อิตฺติ เหนํ นมสนฺติ	มหนตํ วิตสารถํ
สเทวกสมึ โลกสมึ	นตฺถิ เต ปฏฺฐคฺคโลติ.

อยมฺปิ อตฺถิ วุตฺโต ภควตา อิตฺติ เม สุตฺนฺติ. เตรสมํ. จตฺทุกนฺิปาโต นิฏฺฐิตฺโต.

ตสฺสุทฺทาทนํ

³²พฺราหฺมณา จตฺตาริ^๒ ชานํ สมณสีลา ตณฺหา พฺรหฺมา
พหุการา ³³กุหนา ปุริสา^๓ ³⁴จริ สมปนฺนโลเกน^๔ เตรสาติ.

อิตฺตฺตฺตเก ทฺวาทสาธิกสฺตสฺตฺตฺนฺติ.

อิตฺตฺตฺตกํ นิฏฺฐิตํ.

³² -^๒ อ.ม. พฺราหฺมณสฺลภา

³³ -^๓ อ.ม. กุหฺปุริสา

³⁴ -^๔ จรสมปนฺนโลเกน

๔. จตุกนิบาต

๑. พราหมณธัมมयाคสูตร

ว่าด้วยการบูชาญด้วยธรรมของผู้เป็นพราหมณ์

[๑๐๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรานี้แลเป็นพราหมณ์ผู้ควรแก่การขอ ขวนขวายในธรรมทานตลอดเวลา(มีฝ่ามืออันล้างแล้ว³⁵ทุกเมื่อ) ทรงไว้ซึ่งอติภาพสุดท้าย เป็นศัลยแพทย์ ฝ่าตัดกิเลสผู้เชี่ยวชาญ เธอทั้งหลายเป็นบุตร ผู้เนื่องในอกของเรา คือ เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม ธรรม สร้างสรรค์ไว้ จงเป็นธรรมทายาทเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย

ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ (๑) อามิสทาน (๒) ธรรมทาน บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

การจำแนก ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การจำแนกอามิส (๒) การจำแนกธรรม บรรดาการจำแนก ๒ อย่างนี้ การจำแนกธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส (๒) การอนุเคราะห์ ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

การบูชาญ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การบูชาญด้วยอามิส (๒) การบูชาญ ด้วยธรรม บรรดาการบูชาญ ๒ อย่างนี้ การบูชาญด้วยธรรมเป็นเลิศ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายย่อมมอบน้อมตถาคต

ผู้บูชาด้วยธรรม ไม่มีความตระหนี่

อนุเคราะห์สรรพสัตว์เสมอ

เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์

ผู้ถึงฝั่งแห่งภพ เช่นนั้น

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พราหมณธัมมयाคสูตรที่ ๑ จบ

๒. สุกกสูตร³⁶

ว่าด้วยปัจจัยที่หาได้ง่าย

[๑๐๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย ๔ อย่างนี้ มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. บรรดาจีวร บังสุกุลจีวร(ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

³⁵ มีฝ่ามืออันล้างแล้ว หมายถึงมีมือสะอาดบริสุทธิ์ คือ ผู้โน้มใจจะให้สิ่งของแก่ผู้อื่น เมื่อจะให้อามิสทาน ย่อมล้างมือทุกครั้งที่จะถวายไทยธรรมด้วยมือของตนโดยเคารพ (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๐/๓๖๒)

³⁶ อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗/๔๒-๔๓

๒. บรรดาโกชณะ ปิณฑยาโลปโกชณะ(โกชณะคือคำซ้ำที่ได้มาด้วยกำลัง ปลีแข็ง) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

๓. บรรดาเสนาสนะ รุกขมูลเสนาสนะ(เสนาสนะคือโคนไม้) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

๔. บรรดาการรักษาโรค ปุติมุตตเภสัช(ยาตองน้ำมูตรเน่า) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่างนี้แล มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษนี้ เราจึงกล่าวว่ “เป็นองค์ประกอบแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ³⁷ อย่างหนึ่งของภิกษุนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

จิตของภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย

ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ย่อมไม่มีความคับแค้น ไม่ติดขัดทั่วทิศ

เพราะปรารถนาจิวร โภชณะ เสนาสนะ (และรักษาโรค)

และธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะที่ภิกษุนั้นกล่าวแล้ว

อันภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท บรรลุแล้ว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สุลภสูตรที่ ๒ จบ

๓. อาสวัชยสูตร

ว่าด้วยความสิ้นอาสวะ

[๑๐๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้รู้ อยู่ ผู้เห็นอยู่ หากกล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้ไม่รู้ อยู่ ไม่เห็นอยู่ไม่

ภิกษุรู้ อะไร เห็นอะไร จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

คือ ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า “นี้ทุกข์” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า “นี้ทุกข์สมุทัย(เหตุเกิดทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า “นี้ทุกข์นิโรธ(ความดับทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้ อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ญาณในความสิ้นกิเลสย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะ

ผู้กำลังศึกษาและปฏิบัติตามทางสายตรงก่อน

³⁷ **คุณเครื่องความเป็นสมณะ** หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ สมณะ วิปัสสนา หรืออริยมรรค เมื่อว่าโดยย่อมี ๒ ประการ คือ (๑) คุณเครื่องภายนอก ได้แก่ ธรรมเครื่องอาศัยของสัตว์บุรุษและการฟังสัทธรรม (๒) คุณเครื่องภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ(การ मनสิการโดยแยบคาย) และธัมมานุষ্ঠมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) คุณเครื่องความเป็นสมณะนั้น มีธรรมที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ คือ ความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัด ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรารถนาความเพียร เป็นต้น (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๑/๓๖๘)

ลำดับต่อจากนั้นอัญญินทรีย์จึงเกิดขึ้น³⁸
 ต่อจากอัญญินทรีย์นั้น วิมุตติญาณอันสูงสุด
 และญาณในความสิ้นกิเลส
 ย่อมเกิดขึ้นแก่ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอภิปุทธิผลว่า
 “สังโยชน์ทั้งหลายสิ้นไปแล้ว”
 คนพาลผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่ควรบรรลุนิพพาน
 เป็นที่ปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้เลย
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อาสาฬหสูตรที่ ๓ จบ

๔. สมณพราหมณสูตร

ว่าด้วยสมณะหรือพราหมณ์

[๑๐๓] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้
 ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราหายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่
 สมณะไม่ หายกย่องว่าเป็นพราหมณ์ใน หมู่พราหมณ์ไม่ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ได้
 ทำให้แจ้งผลคือ ความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้
 ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เราหายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่
 สมณะ ยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่ พราหมณ์ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นได้ทำให้แจ้งผลคือ
 ความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนั้นแล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้จักทุกข์
 เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
 และไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
 สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
 เป็นผู้เสื่อมจากเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
 เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
 เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้
 ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้จักทุกข์
 เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
 และรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
 สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
 เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
 เป็นผู้ควรเพื่อจะทำที่สุดทุกข์ได้

³⁸ คู่มือวิมุตติ กะ ข้อ ๖๒ หน้า ๔๑๘ ในเล่มนี้

และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา³⁹

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สมณพราหมณสูตรที่ ๔ จบ

๕. สีสัมปັນนสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

[๑๐๔] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดสมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์ ด้วยปัญญา สมบูรณ์ ด้วยวิมุตติ สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นผู้กล่าวสอน ให้รู้แจ้ง ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับ เอาไปปฏิบัติ เกรี้ยวใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นผู้สามารถกล่าวบรรยาย สัทธรรมให้เข้าใจง่าย

การได้เห็นภิกษุเหล่านั้น เเราลว่าว่ามีอุปการะมาก การได้ฟัง(ธรรม)ภิกษุเหล่านั้น เเราลว่าว่ามี อุปการะมาก การได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น เเราลว่า มีอุปการะมาก การได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้น เเราลว่าว่ามีอุปการะมาก การได้ระลึกถึงภิกษุเหล่านั้น เเราลว่าว่ามีอุปการะมาก และการได้ออกบวชตาม ภิกษุ เหล่านั้น เเราลว่าว่ามีอุปการะมาก นั้นเป็นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะ เมื่อภิกษุเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้⁴⁰ภิกษุผู้ทรงคุณดังกล่าวมานั้น สีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ วิมุตติญาณทัสสน ขันธ์ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ก็จะถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวณา

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทรงคุณเห็นปานนั้นนั้น เเราเรียกว่า “ศาสดา” บ้าง “สัตถวาทะ(ผู้นำหมู่คณะ)” บ้าง “รณัญชหะ(ผู้ละข้าศึกคือกิเลส)” บ้าง “ตโมนุททะ(ผู้บรรเทาความมืด)” บ้าง “อาโลกกร(ผู้ทำแสงสว่าง)” บ้าง “โอบาสกร(ผู้ทำโอบาส)” บ้าง “ปัททิตกร(ผู้ทำความรุ่งเรือง)” บ้าง “ปัททกร(ผู้ทำรัศมี)” บ้าง “อุกการ ธาร(ผู้ทรงประทีปคือปัญญา)” บ้าง “อริยะ(พระอริยะ)” บ้าง “จักขุมนัตตะ(ผู้มีปัญญาจักขุ)⁴¹” บ้าง”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การได้เห็นพระอริยะทั้งหลายผู้อบรมตนดีแล้ว

ดำรงชีวิตโดยธรรมเสมอ

ย่อมเป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์แก่บัณฑิตผู้รู้แจ้ง

พระอริยะทั้งหลายผู้ทำรัศมี ทำแสงสว่าง

เป็นนักปราชญ์ มีปัญญาจักขุ ละข้าศึกคือกิเลส

ประกาศสัตถธรรม ทำสัตว์โลกให้เกิดปัญญาสว่างไสว

ซึ่งหากบัณฑิตได้ฟังคำสอนแล้ว รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ

ย่อมไม่กลับมาเกิดอีกแน่นอน

เพราะรู้ยิ่งภาวะที่สิ้นสุดการเกิด

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สีสสัมปັນนสูตรที่ ๕ จบ

³⁹ ดูเทียบสูตรนินบาต ข้อ ๗๓๐-๗๓๓ หน้า ๖๗๓ ในเล่มนี้

⁴⁰ เข้าไปนั่งใกล้ หมายถึงถามปัญหาและปฏิบัติตาม (ขุ.อติ.อ. (บาลี) ๑๐๔/๓๗๖)

⁴¹ จักขุ ในที่นี้หมายถึง ปัญญาจักขุ และธรรมจักขุ (ขุ.อติ.อ. (บาลี) ๑๐๔/๓๗๗)

๖. ตัณहुปปาทสูตร⁴²

ว่าด้วยที่เกิดตัณหา

[๑๐๕] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้ ที่เกิดตัณหา ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะจิวรเป็นเหตุ
๒. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ
๓. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ
๔. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะปัจจัยที่ดีและดีกว่า(สมบัติและวิบัติ⁴³)เป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน

ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น

ภิกษุรู้โทษนี้ รู้ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

พึงเป็นผู้ไม่มีตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติสัมปชัญญะอยู่

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ตัณहुปปาทสูตรที่ ๖ จบ

๗. สพรหมกสูตร⁴⁴

ว่าด้วยมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

[๑๐๖] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีพรหม บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบุรพเทพ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบุรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีอาหุไนยบุคคล

⁴² ดู เทียบที่ .ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๘, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙/๑๖-๑๗, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๑/๕๔๙, ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๗/๓๖๔, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๓๙/๖๒๖-๖๒๘ และคู่อธิวุตตะกะ ข้อ ๑๕ หน้า ๓๕๙ ในเล่มนี้

⁴³ ปัจจัยที่ดีและดีกว่า ในที่นี้หมายถึงเนยใสและเนยข้นเป็นต้น อีกนัยหนึ่ง หมายถึงสมบัติและวิบัติ กล่าวคือความเจริญและความเสื่อม (อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๑/๙/๒๙๗, ชุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๑๐๕/๓๗๘)

⁴⁴ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๘๑-๑๘๓/๘๔

ภิกษุทั้งหลาย คำว่า **พรหม** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **บุรพเทพ** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **บุรพาจารย์** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **อาหุไนยบุคคล** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา⁴⁵ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มี อุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา

ท่านเรียกว่าพรหม บุรพเทพ บุรพาจารย์

และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย

เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตพึงน้อมสักการ

และสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน

การอบกลิน การอาบน้ำ และการล้างเท้า

เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้น

บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง

เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สพรหมกสูตรที่ ๗ จบ

๘. พหุการสูตร

ว่าด้วยผู้มีอุปการะมาก

[๑๐๗] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลาย

ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธี บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอชะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการ ดังกล่าวนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนและบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือน

ทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างอาศัยกันและกัน

จึงบรรลุสุทธธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมได้

ฝ่ายบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือนย่อมต้องการปัจจัย ๔ คือ

จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช

⁴⁵ มารดาบิดา ชื่อว่า**พรหม** เพราะมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ชื่อว่า**บุรพเทพ** เพราะเป็นดุจเทพผู้มีพรหมวิหารธรรม ไม่คำนึงความผิดที่บุตรทำไป พร้อมทั้งจะให้อภิบาล มุ่งหวังแต่ความเจริญแก่บุตร นำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขมาแก่บุตร ชื่อว่า**บุรพาจารย์** เพราะเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนลูกให้เรียนรู้การนั่ง การยืน การเดิน การนอน การเคี้ยว การกิน รวมทั้งสอนให้รู้จักพูดและรู้จักอะไรควร อะไรไม่ควร ชื่อว่า**อาหุไนยบุคคล** เพราะเป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรพึงทำตอบแทน เช่น การปรนนิบัติท่านด้วยอาหารเครื่องนุ่งห่ม (อภ.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๑๑/๑๑๑-๑๑๒, ชุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๖/๓๗๙-๓๘๔)

อันเป็นเครื่องบรรเทาอันตรายจากฝ่ายศัตรู
 ฝ่ายศัตรูผู้ครองเรือน
 อาศัยพระอริยะผู้ปฏิบัติดีแล้ว
 เชื่อมั่นคำสั่งสอนและการปฏิบัติดีของพระอรหันต์
 เป็นผู้ฟังพินิจอยู่ด้วยอริยะปัญญา
 ประพฤติธรรมอันเป็นทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในอภิปหานี้
 มีความเพิลิดเพลิน เสวยกามสุข รื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พหุการสูตรที่ ๘ จบ

๙. กุหสูตร⁴⁶

ว่าด้วยภิกษุผู้หลอกลวง

[๑๐๘] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดหลอกลวง กระจ่าง เป็นคนประจบ ชอบวางท่า อวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าไม่ใช่ผู้นับถือเรา อยู่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมไม่ถึงความเจริญงอกงามไปบุญลยในธรรมวินัยนี้

ส่วนภิกษุเหล่าใดไม่หลอกลวง ไม่เป็นคนประจบ เป็นนักปราชญ์ ไม่กระจ่าง และมีจิตตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าผู้นับถือเรา ไม่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญงอกงามไปบุญลยในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมาแล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 พวกภิกษุผู้หลอกลวง กระจ่าง เป็นคนประจบ
 ชอบวางท่า อวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น
 ย่อมไม่งอกงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
 ส่วนพวกภิกษุผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบ
 เป็นนักปราชญ์ ไม่กระจ่าง และมีจิตตั้งมั่นดี
 ย่อมงอกงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กุหสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นทีโสตสูตร

ว่าด้วยกิเลสเปรียบด้วยกระแสน้ำ

[๑๐๙] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อุปมาว่า ชายคนหนึ่งถูกกระแสน้ำคือปิยรูปสาตรูปพัดพาไปอยู่ คนมีตาดียืนอยู่บนฝั่ง เห็นชายคนนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “พ่อหนุ่ม ท่านถูกกระแสน้ำคือปิยรูปสาตรูปพัดไปอยู่แล้วจริง ๆ

⁴⁶ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖/๔๑-๔๒, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๑/๑๕๒

แต่ในกระแสน้ำนี้มีห้วงน้ำลึกภายใต้ที่มีคลื่น มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ซึ่งท่านจมไปถึงแล้วต้องถึง ความตาย หรือไม่ก็ได้รับความทุกข์ปางตายแน่นอน” ครั้นชายคนนั้นได้ยินเสียงของชายที่อยู่บนฝั่งนั้นแล้ว ก็พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่ายทวนกระแสน้ำขึ้นมา

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทำข้ออุปมานี้ไว้เพื่อให้เข้าใจความแจ่มแจ้ง ก็ในอุปมานี้ มีความหมายดังนี้

คำว่า “กระแสน้ำ” เป็นชื่อของตัณหา

คำว่า “ปิยรูปสาตรูป” เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า “ห้วงน้ำลึกภายใต้” เป็นชื่อของโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

คำว่า “มีคลื่น” เป็นชื่อของความโกรธและความคับแค้นใจ

คำว่า “มีน้ำวน” เป็นชื่อของกามคุณ ๕

คำว่า “มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ” เป็นชื่อของมาตุคาม

คำว่า “ทวนกระแสน้ำ” เป็นชื่อของเนกขัมมะ

คำว่า “พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่าย” เป็นชื่อการเริ่มทำความเพียร

คำว่า “คนมีตาดียืนอยู่บนฝั่ง” หมายถึงตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุพึงละกามทั้งหลายให้ได้

แม้จะด้วยความยากลำบาก

เมื่อปรารถนาความเกษมจากโยคะต่อไป

ควรเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้นจากกิเลสได้

ในเวลาที่ยบรกรรมผลนั้น ๆ ก็จักสัมผัสวิมุตติได้

ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

ถึงที่สุดของโลก⁴⁷ เราเรียกว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

นทีโสตสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. จรสสูตร⁴⁸

ว่าด้วยอิริยาบถเดิน

[๑๑๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันตกล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก(ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก(ความตรึกในทางพยาบาท) หรือ วิหิงสาวิตก(ความตรึกในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

⁴⁷ โลก ในที่นี้หมายถึงชั้น ๕ (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๙/๓๙๖)

⁴⁸ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุ รับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียร ย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภ ความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกาย และใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้นั่งแล้ว ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอน

นึกคิดถึงอกุศลวิตกที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน

ภิกษุนั้นชื่อว่าเดินทางผิด

หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความหลง

ภิกษุเช่นนั้นไม่สามารถบรรลุสัมโพธิญาณ⁴⁹อันสูงสุดได้

ส่วนภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนให้วิตกสงบ

ยินดีในธรรมเป็นที่ระงับวิตก

ภิกษุนั้นสามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

จรัสสูตรที่ ๑๑ จบ

⁴⁹ สัมโพธิญาณ หมายถึงญาณอันสูงสุด คืออรหัตตผล (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๙๐) หรือ อหมายถึงอริยมัคคญาณและนิพพาน (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๐/๓๙๙)

๑๒. สัมปັນนศีลสูตร⁵⁰

ว่าด้วยผู้มีศีลสมบูรณ์

[๑๑๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรใน ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาการและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ใน ลีลาบพททั้งหลายเถิด

เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการ สังวรในปาติโมกข์ เพียบ พร้อมด้วยอาการและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเล็กน้อย สมทานศึกษาอยู่ในลีลาบพททั้งหลาย จะมีกิจ อะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้กำลังเดินอยู่ ปราศจากอภิขมา(เพ่งเล็งอยากได้ ของเขา) พยาบาท(ความคิดร้าย) ถีนมิทระ(ความหดหู่และเซื่องซึม) อุทัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ละ ะวิจิจจชา(ความลังเลสงสัย)ได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับ กระส่าย มีจิตแน่วแน่ เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังเดินอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังยืนปราศจากอภิขมา พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกุจจะ ละวิจิจจชาได้ ปราศภ ะความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุ ่แม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิกายและใจต่อ ่เนื่อง ตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังนั่ง ปราศจากอภิขมา พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกุจจะ ละวิจิจจชาได้ ปราศภ ะความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุ ่แม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิกายและใจ ต่อ ่เนื่องตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ ปราศจากอภิขมา พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกุจจะ ละวิจิจจชาได้ ะปราศภ ะความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุ ่แม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิกาย ะและใจต่อเนื่องตลอดไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุควรเดินสำรวม ยืนสำรวม นั่งสำรวม นอนสำรวม

คู้เข้าสำรวม เหยียดออกสำรวม

พิจารณาความเกิด และความดับแห่งธรรมชั้น⁵¹

ท้าวภูมิอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งชั้นบน ชั้นกลาง ชั้นล่าง

นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกภิกษุเช่นนั้น ผู้มีความเพียร

ละกิเลสอยู่อย่างนี้ ประพฤติตนสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน

⁵⁰ ดูเทียบ อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๒๒-๒๓

⁵¹ **ธรรมชั้น** หมายถึงเบญจขันธ์ (ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) (ช.อิตติ.อ. (บาลี) ๑๑๑/๔๑๐, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๒/๒๙๑)

ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ⁵²

มีสติทุกเมื่อว่า “ผู้อุทิศกายและใจต่อเนื่อง”

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สัมปັນนสีลสูตรที่ ๑๒ จบ

๑๓. โลกสูตร⁵³

ว่าด้วยโลก

[๑๑๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตตรัสรู้โลก⁵⁴แล้ว ตถาคตพรากจากโลก ตถาคตตรัสรู้เหตุ เกิดแห่งโลก ตถาคตละเหตุเกิดแห่งโลกแล้ว ตถาคตตรัสรู้ความดับแห่งโลก ตถาคตทำให้แจ้งความดับแห่งโลก ตถาคตตรัสรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก ตถาคตบำเพ็ญข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว

เพราะตถาคตตรัสรู้รูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ⁵⁵ ธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้ง ที่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ถึง แสวงหาตรองตามด้วยใจทั้งหมด ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด และปริณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาสิต กล่าว แสดงออก ซึ่งคำใด คำนั้นทั้งหมดเป็นจริงอย่างนั้นแล ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น ชาวโลกจึง เรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตกล่าวอย่างใด (ยถาวาที) ก็ทำอย่างนั้น (ตถากาโร) ทำอย่างใด (ยถากาโร) ก็กล่าวอย่างนั้น (ตถาวาที) ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เห็นถ่องแท้ แผ่อำนาจไปในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลใดรู้แจ้งโลกทั้งปวงตามความเป็นจริงทั้งหมด

พรากจากโลกทั้งปวง ไม่มีกิเลสสิ่งสมอยู่ในโลกทั้งปวง

บุคคลนั้นแลครอบงำอารมณ์ได้ทั้งหมด

เป็นนักปราศรัย ปลดเปลื้องกิเลสที่ร้อยรัดได้ทั้งหมด

บรรลุนิพพานที่มีความสงบอย่างยิ่ง ไม่มีภัยแต่ที่ไหน

⁵² ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ หมายถึงผู้ปฏิบัติบำเพ็ญให้เกิดญาณทัสสนวิสุทธิอันเป็นข้อปฏิบัติสมควรแก่ อริยมรรค กล่าวคือ เจโตสมถะ เพราะสงบระงับกิเลสได้สิ้นเชิง (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๑/๔๑๐)

⁵³ ดูเทียบ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๘/๑๔๖-๑๔๗, อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๗-๓๙

⁵⁴ โลก มีความหมายหลายนัย แต่ในที่นี้หมายถึงทุกขอริยสังข (อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๓๐๑, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๒/๔๑๐)

⁵⁵ รูปที่ให้เห็น หมายถึงรูปายตนะ (อายตนะคือรูป) เสียงที่ได้ฟัง หมายถึงสัทธายตนะ (อายตนะคือเสียง) อารมณ์ที่ได้ทราบ หมายถึงคันธอายตนะ (อายตนะคือกลิ่น) รสอายตนะ (อายตนะคือรส) โผฏฐัพพายตนะ (อายตนะคือโผฏฐัพพะ) อารมณ์ทั้ง ๓ นี้ ชื่อว่าอารมณ์ที่ได้ทราบ เพราะเป็นสภาวะที่เข้ามากระทบจมูก ลิ้นหรือกายแล้วเท่านั้น จึงกำหนดได้ (อภ.จตุ กก.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๓๐๑, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๒/๔๑๓)

บุคคลนี้สิ้นอาสวะ เป็นพุทธะ
 ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้
 บรรลุความสิ้นกรรมทั้งปวง
 หลุดพ้นเพราะสิ้นอุปธิ
 บุคคลนั้นเป็นผู้มีโชค ตรัสรู้
 เปรียบเหมือนราชสีห์ที่ยอดเยี่ยม
 ประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก
 เพราะเหตุนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ที่ถึงพระพุทธานุเจ้าว่าเป็นสรณะ
 จึงมาประชุมกันนมัสการพระองค์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก้วักล้า
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนมัสการพระพุทธานุเจ้า
 ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก้วักล้า ด้วยการสรรเสริญว่า
 “เป็นผู้ฝึกฝนที่ประเสริฐสุดในหมู่ผู้ฝึกตนทั้งหลาย
 เป็นฤๅษีผู้สงบกว่าผู้สงบทั้งหลาย
 เป็นผู้หลุดพ้นที่ยอดเยี่ยมกว่าผู้หลุดพ้นทั้งหลาย
 เป็นผู้ข้ามพ้นที่ประเสริฐกว่าผู้ข้ามพ้นทั้งหลาย
 ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ไม่มีบุคคลที่เปรียบเทียบกับพระองค์ได้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โลกสูตรที่ ๑๓ จบ

จตุกกนิบาต จบ

รวมพระสูตรที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. พราหมณ์มมยาคสูตร	๒. สุลภสูตร
๓. อาสวกัชยสูตร	๔. สมณพราหมณ์สูตร
๕. สีสัมปันนสูตร	๖. ตัณหุปปาตสูตร
๗. สพรหมกสูตร	๘. พหุการสูตร
๙. กุหสูตร	๑๐. นทีโสตสูตร
๑๑. จรสูตร	๑๒. สัมปันนีสลสูตร
๑๓. โลกสูตร	

ในคัมภีร์อิติวุตตกะ มีจำนวนพระสูตรทั้งหมด ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ

รวมพระสูตรที่มีในอิติวุตตกะ

เอกกนิบาต มี ๒๗ สูตร ทุกนิบาต มี ๒๒ สูตร

ติกนิบาต มี ๕๐ สูตร จตุกกนิบาต มี ๑๓ สูตร

รวมพระสูตรที่พระอรหันต์ทั้งหลายรวบรวมร้อยกรองไว้ ตั้งชื่อว่าอิติวุตตกะ เพื่อให้พระพุทธ
 ศาสนาดำรงอยู่ชั่วนาน จำนวน ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ